

Facket för kultur,
kommunikation
och kreativ sektor

Vart är kulturpolitiken,
arkiven, biblioteken och
museerna på väg?

dik

Förord

Under de fyra år som gått sedan det förra valet har kartan ritats om med sällan skådad hastighet. Ideologiska principer har testats bortom bristningsgränsen. Det kommer att påverka kulturpolitiken vem som sitter på regeringsmakten, men hur?

Tomas Bokstad och Rebecka Glaser har på DIK:s uppdrag sammanfattat arkivens, bibliotekens och museernas position. De har också undersökt hur riksdagspartierna presenterar sin kulturpolitik och vad de faktiskt gör. Utifrån detta har de skissat upp olika scenarier som kan bli verklighet efter valet.

”Kulturen är en allestädes närvarande – men dold – valfråga.”

Bilden som träder fram är sju partier som tycker olika i en rad kulturpolitiska frågor, men ändå ställer sig bakom tanken om fri kultur på ett väl tilltaget armlängdsavstånd från politiken. Vid sidan av finns Sverigedemokraterna, ett parti med en fundamentalt annan syn på kulturen. De vill använda kulturen till att forma samhället efter sin egna ideologiska agendan.

När Bokstad och Glaser grupperar partierna utifrån deras kultursyn materialiserar sig två ganska dystra alternativ. Blocket med Socialdemokraterna, Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Centerpartiet samlas kring ett välbekant men föga upphetsande kulturpolitiskt status quo. Kort sagt, svensk kulturpolitik som den sett ut sedan många år tillbaka.

Blocket med Moderaterna, Liberalerna, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna är mer osäkert och potentiellt volatilt. De har visat sig villiga att göra eftergifter för Sverigedemokraterna. Knäckfrågan är hur mycket de är beredda att ge i utbyte mot politisk makt. Svaret går måne att finna i lokalpolitiken där Moderaterna och Kristdemokraterna inte sällan har givit Sverigedemokraterna makt över kulturen, med kraftigt förkortad armlängd som resultat.

Sverigedemokraterna är extremt tydliga med att de vill instrumentalisera kulturen ideologiskt. Det kräver mer än ett trött status quo för att försvara av den fria kulturen. Det kräver att man slutar ge makt över kulturen till de som vill sätta den i bur. Det kräver – hör och häpna – en pigg och aktiv kulturpolitik från de övriga sju partierna.

Anna Troberg, förbundsordförande i DIK

Innehåll

Uppdraget	5
Juridiska ramar för arkiv, bibliotek och museer.....	6
Hårda ramar	6
Mjuk styrning	8
Området Arkiv – Bibliotek – Museer	11
Historiskt	11
Ägarskapet	11
Verksamhet.....	12
Kulturens ställning i samhället	13
De nationella kulturpolitiska målens betydelse.....	14
Utmaningar att förhålla sig till för ABM	15
Digitalisering	15
Förändring av verksamheten för ABM	16
Totalförsvaret	17
Resurser	18
Mångfald	18
Styrning	18
Några tankar	19
Arkiv, bibliotek och museers ställning i kulturen och samhället.....	20
Temperaturmätare på kulturens betydelse	20
Efter riksdagsvalet?	23
Håller debatten på att flytta sig?	24

Om DIK

DIK är facket för alla som arbetar eller studerar inom kultur, kommunikation eller kreativ sektor. DIK har cirka 20 000 medlemmar runt om i landet och ingår i Saco, Sveriges akademikers centralorganisation. DIK är partipolitiskt obundet.

Författare: Tomas Bokstad och Rebecka Glaser

Layout: Kajsen Burell, Printempo

Omslagsbild: Istock

DIK 2022:4

Uppdraget

DIK är facket för personer som arbetar inom kultur, kommunikation eller kreativ sektor. DIK har cirka 20 000 medlemmar och ingår i Saco, Sveriges akademikers centralorganisation.

En majoritet av DIK:s medlemmar arbetar inom kulturens mindre synliga arenor. Förbundet har inlett ett arbete med att ta temperaturen på arkiv, bibliotek och museers position i kulturpolitiken och hur den kan komma att se ut i framtiden.

Större samhällsförändringar har skett sedan kulturpropositionen 1974 som inkluderade kulturarvsinstitutionerna i kulturpolitiken. Villkoren för arkiv, bibliotek och museer (ABM) har förändrats och rapporten gör ett försök att beskriva förändringen av villkoren och vilka utmaningar som ABM-området står inför. Avslutningsvis gör vi en spaning om tendenser inom kulturpolitiken som kan förändra spelplanen för hela sektorn inklusive ABM.

Rapporten har skrivits av Tomas Bokstad och Rebecka Glaser. Arbetet genomfördes under perioden februari–maj 2022. Kartläggning och informationsinhämtning har gjorts genom intervjuer och skriftligt underlag såsom statistik, rapporter och utredningar samt genom avstämningar med uppdragsgivaren.

Juridiska ramar för arkiv, bibliotek och museer

Hårda ramar

De juridiska ramarna för verksamheterna är väldigt olika och i detta kapitel ges en översikt över de olika förutsättningarna. Gemensamt för alla är att de lyder under bestämmelserna i regeringsformen där det står att det allmänna ska verka för att:

- demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden
- alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället

För att uppnå fri åsiktsbildning är tillgången till information avgörande. Arkiv, bibliotek och museers uppdrag är att samla in, bevara och sprida information om tidigare och samtida händelser.

Arkiv

I Sveriges grundlag återfinns offentlighetsprincipen som garanterar varje svensk medborgares tillgång till allmänna handlingar och för detta ändamål måste arkiv finnas. Det finns offentliga arkiv och enskilda arkiv. Arkivens verksamhet regleras bland annat i Arkivlagen (1990:782) och Arkivförordningen (1991:446) som beskriver bland annat hur säker förvaring av allmänna handlingar ska verkställas och hur huvudmännen ska utses och tillsyn bedrivs. Arkiven har många skilda typer av huvudmän och verksamheten regleras av ytterligare ett stort antal regelverk. Riksarkivet meddelar föreskrifter till alla statliga arkiv och utövar tillsyn på dessa. I Arkivlagen (1990:782) definieras arkiven som en del av det nationella kulturarvet.

Bibliotek

I Sverige finns det många former av bibliotek, både privata och offentliga. Majoriteten av biblioteken är offentligt finansierade bibliotek där finansiering och ansvar kan vara kommunalt, regionalt eller statligt. Den vanligaste formen av offentligt bibliotek är folkbibliotek. Folkbiblioteken har 1100 filialer och 83 bokbussar och ett hundratal bokbilar/lådcyklar.¹

I Bibliotekslagen (2013:801) regleras bibliotekens verksamhet och här definieras ett stort antal ansvarsområden. Biblioteken ska bland annat:

- bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning
- främja litteraturens ställning och intresset för bildning, uppläsning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt.

¹<https://www.biblioteksforeningen.se/fakta-om-bibliotek/>

- Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla
- ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning, bland annat genom att utifrån deras olika behov och förutsättningar
- erbjuda litteratur och tekniska hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning
- ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska
- öka kunskapen om digitala medier
- ge särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning

Museer

Museerna finns i både offentlig och privat regi. I Sverige finns ingen statistisk sammanställning av samtliga museer. Det saknas en officiell definition av vad som ska räknas som ett museum, vilket gör att olika kartläggningar omfattar olika verksamheter. Myndigheter för kulturanalys gör en kartläggning av museer. I myndighetens rapport Museer 2020 är det 440 museer som har fallit inom deras definition och som har ombetts besvara en enkät.² På Arbetets museums hemsida står det att cirka 1 500 museer är så kallade arbetslivsmuseer där verksamheten bedrivs i ideell form. Denna rapport slutsats är att ett större antal av dessa faller inte inom definitionen av Kulturanalys.³

För museer med offentliga huvudmän⁴ regleras verksamheten i Museilagen (2017:563). Lagen är mycket tydlig kring museernas oavhängighet och uppdrag att *”bidra till samhället och dess utveckling genom att främja kunskap, kulturupplevelser och fri åsiktsbildning”* dvs. museernas uppdrag att stimulera till samhällspolitisk utveckling. Lagen stipulerar att publik verksamhet på museerna ska vara:

- kunskapsbaserad, präglad av öppenhet och allsidighet
- tillgänglig för alla och anpassad efter behov
- ha hög kompetens inom sitt ämnesområde för att bidra till bland annat forskning
- aktivt förvalta sina samlingar

De nationella kulturpolitiska målen

De nationella kulturpolitiska målen beslutades av riksdagen 2009. Målen ska styra den statliga kulturpolitiken men ska även kunna vägleda kulturpolitiken i kommuner och regioner.

² <https://kulturanalys.se/wp-content/uploads/2021/06/Museer-2020.pdf>

³ <https://www.arbetsam.com/arbetslivsmuseer/arbetslivsmuseer-i-statistiken/>

⁴ Statliga, regionala eller kommunala museer eller andra museer i vars styrelse eller motsvarande ledningsorgan mer än hälften av antalet ledamöter är utsedda av stat, kommun eller region.

”Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling.”⁵

För att uppnå målen ska kulturpolitiken:

- främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor,
- främja kvalitet och konstnärlig förnyelse,
- främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas,
- främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan,
- särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.

Riksdagen antog särskilda mål för arkiv som en del av de nationella kulturpolitiska målen och målen för arkiv återfinns i arkivlagen:

- att öka möjligheterna att ta del av allmänna handlingar och annat arkivmaterial,
- att tydliggöra och förstärka arkivens betydelse som källa till information och kunskap om samhället och dess utveckling,
- metod- och kunskapsutveckling inom arkivområdet.

Kultursamverkansmodellen

Kultursamverkansmodellen är en reform sedan 2011 som fördelar statliga kulturmedel till regioner för att dessa ska fördelas till de kulturaktörerna som verkar inom regionen⁶. Alla regioner utom Stockholm har infört kultursamverkansmodellen. Fördelningen ska bidra till de nationella kulturpolitiska målen. Förordning om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet (2010:2012) reglerar hur Kultursamverkansmodellen ska verkställas. Modellens syfte är att ge regionerna en utökad frihet och ansvar för kulturen. Den syftar också till att skapa större samverkan mellan nationell, regional, kommunal nivå samt med ideell sektor och kulturutövarna.

Mjuk styrning

Många gånger styrs verksamheter inte bara genom lagar utan också genom så kallade mjuk styrning. Detta kan vara svårare att spåra men de är ett viktigt verktyg för att påverka det som sedan blir budgettilldelning och krav för finansieringen. Inom kulturlivet i stort är den informella eller mjuka styrningen av stor betydelse och samspelet mellan de styrande och de styrda pågår ständigt. Kulturlivets lyhörighet för politiska signaler är stor, vilket avspeglar sig till exempel i att de prioriteringar som regeringen formulerar genom kulturdepartementet påverkar inte bara de statliga aktörerna

⁵ Citat hämtat från Kulturrådets hemsida

⁶ <https://www.kulturradet.se/i-fokus/kultursamverkansmodellen/om-kultursamverkansmodellen/>

utan även stora delar av det totala kulturlivet. På samma sätt finns det en stor lyhörddhet för det offentliga samtal som pågår i media och på andra platser. Regeringens och kommunpolitikernas visioner för kulturpolitiken ger stort avtryck på det som sedan blir kulturutövarnas verksamhet och dess innehåll. Samtidigt finns en påverkan från kulturaktörerna som uppvaktar politiken eller genom utspel i media och vid evenemang så som invigningar, vernissager, premiärer och debatter. Här finns goda möjligheter för aktörer att utöva inflytande på utformningen av politiken, inte minst genom det omfattande medieutrymme kulturområdet har.

Återstartsutredningen (utredningen som föreslår omfattande åtgärder för att återstarta kulturlivet efter pandemin) är ett exempel på utredningar som fått stor spridning och påverkar den kulturpolitiska debatten och de politiska prioriteringarna på alla nivåer.

Tillsättningar av chefer är ytterligare ett exempel på ett mjukt verktyg för styrning. För offentligt ägda kulturinstitutioner görs tillsättningar genom styrelse eller nämnd där politiken är representerad och kan styra på ett indirekt vis vilken typ av kulturverksamhet som ska prioriteras.

Kultur har ett stort mediautrymme jämfört med många andra av samhällets områden. Kultursidornas debatt har en stor påverkan på både kulturaktörer och politiker.

Påverkansarbete sker även i organiserad form via till exempel intresseorganisationer så som fackförbund och sakintresseorganisationer. Ett exempel är denna rapport som produceras av DIK med avsikt att påverka politiker att uppmärksamma deras medlemmars intressen.

Påverkan via politiska budskap från regeringen får ofta stort genomslag och som många kulturministrar har fått erfara är det en risk för en större debatt än de har tänkt sig när uttalanden inte överensstämmer med kulturlivets och/eller samhällets syn på frågan. Ett exempel är Jeanette Gustafsdotters uttalande om att hon ville utreda gansterrappens möjliga påverkan på brottslighet (dec. 2021)⁷ En stark reaktion inom kulturlivet följde och kulturministern fick förtydliga att ”kulturen ska vara fri” och att någon formell utredning inte skulle tillsättas.

Vissa institutioner är så anrika att de har en egen kulturpolitisk tyngd. Riksarkivet, Kungliga biblioteket, Nationalmuseum, m.fl. har mer än hundra års historia av verksamhet där innehåll och inriktning har legat fast under en stor del av denna tid. Kulturaktören blir därmed en egen värld av kulturpolitisk inriktning och påverkas mindre av regeringars varierande kulturpolitik, vilket kan försvåra regeringens möjligheter att skapa förändring hos dessa aktörer. Däremot kan kulturaktören genom sitt etos som kulturinstitution påverka kulturpolitiken i stort, om den väljer att uttala sig och påverka den offentliga debatten.

⁷ <https://www.dn.se/kultur/nej-kulturministern-vill-inte-utreda-gangsterrap/>
<https://www.dn.se/kultur/kulturministern-oppen-for-att-utreda-gangsterrap/>

Andra kulturaktörer är så pass särpräglade att de har en särskiljande kulturpolitisk betydelse så som Giron Sámi Teáhter (Samiska Teatern), Judiska museet, m.fl. Dessa kulturaktörer har sin särprägel som mjukt verktyg i att påverka politiken. Deras verksamhet är inte det centrala i påverkansarbetet utan här kommer t.ex. minoritetslagstiftningen in.

Påverkansarbete är ofta en fråga om både tajming och intuition. Ett väl förberett kulturpolitiskt förändringsarbete eller påverkansarbete kan helt gå om intet om tajmingen är fel. Ett exempel på detta är Återstartsutredningens implementering som, när kriget i Ukraina bröt ut, fick pausas då de större frågorna om flyktingmottagande och säkerhetspolitik blev prioriterade.

”Påverkansarbete är ofta en fråga om både tajming och intuition. Ett väl förberett kulturpolitiskt förändringsarbete eller påverkansarbete kan helt gå om intet om tajmingen är fel.”

Området Arkiv – Bibliotek – Museer

Arkiv, bibliotek, museer definieras ofta som en gemensam grupp inom kulturpolitiken och grupperingen är vedertagen. De är alla tre så kallade minnesinstitutioner där information samlas in, bevaras och förmedlas. Minnesinstitutionernas uppdrag är att verka för en demokratisk utveckling av samhället och den fria åsiktsbildningen.⁸

Historiskt

Så länge människor har funnits har minnen sparats. Sedan skriftspråkets födelse har arkiv upprättats och de äldsta arkiven är en del av arkeologin.⁹ Att separera arkiv och bibliotek historiskt är mycket svårt. Ett av de mest berömda historiska biblioteken var biblioteket i Alexandria cirka 200 f.v.t. där skrifter från många delar av världen samlades för studier och forskning. I Alexandria fanns också en biblioteksfilial där allmänheten kunde ta del av litteratur men inte låna hem.¹⁰

I Sverige har en organisering av kulturminnet funnits sedan medeltiden då kungens arkiv bevarade kronans dokument. Bland annat Drottning Kristina samlade litteratur i ett bibliotek. Under 1800-talet ökade intresset för kulturhistoria och många museer tillskapades för att bevara och informera om det nationella kulturminnet. Så kallade folkbibliotek där fria lån kan ske till allmänheten utvecklades under 1800-talet bland annat efter engelskt exempel och fick en stor spridning i Sverige¹¹.

Kulturminnesvården inkluderades i kulturpolitiken i samband med 1974 års kulturproposition (Prop. 1974:28). Den utredning som föregick propositionen (SOU 1972:66) föreslog ett övergripande mål: *"...att medverka till att skapa en bättre samhällsmiljö och bidra till jämlikhet"*. I och med 1974 års kulturproposition ställdes kulturminnesvården om från att vara forskningsinriktad till att bli ett kulturminne i hela samhällets tjänst. Arkivens, bibliotekens och museernas samlingar är minnet och berättelsen om Sverige.

Ägarskapet

Minnesinstitutionerna är mångskiftande och huvudmannaskapet likaså där staten, kommuner, regioner, stiftelser, föreningar och företag är huvudmän. Under varje huvudman kan ett stort antal minnesinstitutioner samlats, till exempel är staten huvudman för cirka 65 olika verksamheter inom ABM-området.

När det gäller arkiv så finns det en uppskattning på 350 offentliga arkiv. Till det skall läggas att huvudmän oftast har ytterligare samverkansparter i sina styrelser och ett antal lokala föreskrifter för verksamheten och för finansieringen.

⁸ Bibliotekslag (2013:801) samt Museilag (2017:563) samt Regeringsformen (1972:152)

⁹ Arkivutredningen (2019:58) s.133-134

¹⁰ sol.lu.se/grekiska/smorgasbord/biblioteket-i-alexandria/

¹¹ <https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-59807> samt <https://www.biblioteksmuseet.se/historik>

Verksamhet

Arkiv är till sin natur en plats där minnet ska kunna spåras och arkiv är ofta uppfattade som en introvert verksamhet som endast existerar för att i tysthet katalogisera handlingar och finnas till hjälp när ett dokument eftersöks. Mycket har hänt med arkiven och dagens arkiv är många gånger extroverta verksamheter som söker sin publik och håller arkivens lokaler öppna för publika sammankomster så som föreläsningar och liknande. Därtill har arkiveringsarbetet förändrats med digitaliseringens möjligheter vilket öppnar arkiven till en större publik. Arkivens besökare är hela världen och med en digitalisering av verksamheten är fönstret mot världen vidöppet.

Biblioteken är en plats för bildning och är tillgängliga för alla enligt Bibliotekslagen. Biblioteken kallas ”demokratins skattkammare” eftersom kunskap och bildning krävs för att ta informerade beslut. En bildad befolkning stärker demokratin i ett samhälle.

Biblioteken erbjuder ofta kulturarrangemang och har blivit en viktig lokal träffpunkt för kommunal och annan allmän information. Bibliotek är numera också ett ”medborgarkontor” med särskilt fokus på IT-relaterade frågor där så mycket som 50 procent av alla frågor vid informationsdisken är IT-relaterade och i majoriteten av fallen handlar det om digital kommunikation med kommunen eller andra offentliga myndigheter.¹² DIK har publicerat ett flertal rapporter om att biblioteken har blivit den plats dit många utsatta söker sig.

Museer uppfattas allmänt som friare i sin utformning av verksamhetens innehåll och inriktning än arkiv och bibliotek och är mer besläktade med scenkonstens fria konstnärliga form. Museilagen har färre restriktioner för museernas uppdrag i jämförelse med arkiven. Museilagen är ny och förtydligar det armlängds avstånd som politiken ska ha. Lagen är därtill inte tvingande och ingen myndighet utför tillsyn på museerna. Museerna erbjuder den rumsliga iscensättningen av kulturminnet men också en iscensättning av samhällspolitisk utveckling, i bästa fall. Ett exempel är Arbetets museums trapphus där en liten men viktig utställning om textilarbeterskan Alva har hängt sedan museet invigdes. Alva arbetade i väveriet i 35 år. Foton av Alvas liv på väveriet och från hennes privatliv ger en bild av arbetarklassens resa under 1900-talet och resan från fattig till medelklass och samhällets modernisering. Ett blekt foto av Alva på chartersemester berättar något om samhällets utveckling och globaliseringens tidiga markörer. Enkelt berättat men inget enkelt budskap.

Även museernas verklighet har förändrats. Ägaruppdrag och bidragsvillkor belönar volymer av besökare och anger inga krav på social räckvidd eller utvärdering av besökarens intryck och tankar efter besöket. Museivärlden riskerar därmed att gå mot att locka så stor publik som möjligt och uppdraget att aktivt verka för en jämställd verksamhet och en demokratisk utveckling av samhället riskerar att hamna i skuggan.

¹² <https://www.storsthlm.se/media/ecpfop30/digitalt-utanf%C3%B6rskap.pdf>

Kulturens ställning i samhället

Som vi tidigare konstaterat är det relativt få lagar som styr arkiv, bibliotek och museer. Och här vill vi särskilt betona att de styrande lagarna sällan är tvingande utan snarare pekar ut en färdriktning eller riktlinjer för kulturverksamheterna. Detsamma gäller i stort för hela kulturområdet.

Kontentan, som vi ser det, är att de lagar som styr sektorn är få och inte tydligt styrande för kulturpolitikens genomförande. Detta innebär att regeringens propositioner och fastställande av mål för kulturpolitiken blir de centrala underlagen för styrning och genomförande samt vägledande för den offentliga sektorn som helhet.

Men, man bör vara uppmärksam på att kulturområdet innefattar fler politikområden än enbart kulturpolitiken. Ett tydligt exempel på det är hur folkbiblioteken är ett rum för böcker, litteratur och läsande samtidigt som de enligt bibliotekslagen ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. På liknande sätt säger museilagen att museerna ska bidra till samhället och dess utveckling genom bland annat fri åsiktsbildning. Andra samhällsområden som flätas samman med kulturen är till exempel utbildning, regional tillväxt, hälsa, digitalisering, internationella frågor/EU och miljö.

Styrningen och förståelsen av kulturen kompliceras ytterligare av att kommuner och regioner är med och finansierar kulturområdet. Här vill vi poängtera att för regioner och kommuner är kulturområdet inte en obligatorisk eller fakultativ uppgift – de väljer frivilligt att agera utifrån politikens värderingar. Finansieringen av kulturpolitiken sker till stor del genom stat, region och kommun och är idag delvis formaliserad genom kultursamverkansmodellen som i sin tur låter de nationella kulturpolitiska målen vara styrande i statens fördelning av resurserna.

”Finansieringen av kulturpolitiken sker till stor del genom stat, region och kommun och är idag delvis formaliserad genom kultursamverkansmodellen som i sin tur låter de nationella kulturpolitiska målen vara styrande i statens fördelning av resurserna.”

Ytterligare ett viktigt raster är den enorma mängd med aktörer som agerar inom kulturens ekosystem. Bara en sådan sak att det finns närmare 1 500 arbetslivsmuseer i Sverige¹³ och att Kulturdepartementet har ett ansvar för ett 70-tal myndigheter, stiftelser,

¹³ <https://www.arbetsmuseum.se/arbetslivsmuseer/>

ideella föreningar och statliga aktiebolag. Eller att folkbiblioteken är Sveriges mest spridda kulturinstitution med 62 miljoner fysiska besök på nästan 1 100 filialer.¹⁴ Att det blivit så här kommer sig bland annat av den långa historien. Riksarkivet kan spåras till 1200-talet, de första folkbiblioteken till 1800-talet, Nationalmuseet öppnade 1866 och dessförinnan hade Svenska Akademin och Dramaten bildats. Institution läggs till verksamhet och överlever tillsammans med nykomlingar som Riksteatern (1933) och många fler. Det vittnar om hur komplicerat kulturlandskapet är, men också om hur omfattande och betydelsefullt det är.

De nationella kulturpolitiska målens betydelse

De senaste nationella kulturpolitiska målen¹⁵ är formulerade 2009 och även här ser vi att de bör ses som färdriktningar snarare än konkreta målsättningar. Att ens tänka tanken att på något sätt mäta måluppfyllelsen av att *"...kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft..."* är förstås så gott som omöjligt. Samtidigt ser vi att de fem punkter som visar vad en kulturaktör särskilt ska främja eller uppmärksamma är av stor betydelse i hur bidragsgivande myndigheter som Statens kulturråd formulerar sina kriterier i ansöknings- och bedömningsprocessen.

Med det sagt vill vi ändå påstå att de nationella kulturpolitiska målen är det tydligaste som påverkar och styr hela kulturområdet. De röda trådarna är yttrandefriheten som grund, tillgängligheten (både att uppleva och delta) samt den konstnärliga kvaliteten. Att uppfylla dessa röda trådar är centralt för alla kulturverksamheter med offentlig finansiering.

Sammanfattningsvis konstaterar vi att kulturområdet har formats över lång tid och bildar ett komplicerat politikområde med sin egen logik och särart. Frågan är om samhället i stort håller med om att kulturen är av central betydelse för samhällets utveckling?

¹⁴ <https://www.biblioteksforeningen.se/fakta-om-bibliotek/>

¹⁵ Målen för kulturpolitiken är att kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund, att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet och att kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling. För att uppnå de kulturpolitiska målen ska kulturpolitiken:

- främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor,
- främja kvalitet och konstnärlig förnyelse,
- främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas,
- främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan,
- särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.

Utmaningar att förhålla sig till för ABM

I detta avsnitt presenteras de utmaningar som ABM-området inom en snar framtid kan stå inför och en reflektion kring vad det kan tänkas innebära för verksamheterna

Digitalisering

Att beskriva digitaliseringen av det nationella kulturarvet är allt för omfattande för denna rapport men sammanfattningen kan göras att digitaliseringen påverkar alla tre ABM-områden på ett genomgripande sätt. Arbetet är endast påbörjat med att etablera formerna för digitalisering av kulturarv. Lagstiftningsprocessen kring frågorna om digitaliseringen av kulturarv kan följas i bland annat Arkivutredningen (SOU 2019:58). Strategisk samverkan genom Digisam¹⁶ där 22 statliga kulturarvsaktörer tillsammans arbetar med förutsättningarna och formerna för att digitalisera kulturarvet ger en god början till det omfattande arbete med att digitalisera hela det kulturhistoriska minnet i Sverige. Mycket mer behöver göras och behovet av svar på många frågor är pressande.

- Hur ska materialet göras tillgängligt?
- Vem ska digitalisera allt material, här finns en brist på personalresurser?
- Hur omfattande blir det digitala minnet, praktiska frågor kring rent utrymme och förvaring?
- Ska materialet sparas både fysiskt och digitalt? Om det ska gallras, vilka principer ska gälla?
- Vem ska ansvara för att personuppgifter är skyddade?
- Hur ska upphovsrätten skyddas när allt blir både tillgängligt via öppna arkiv och risken för olaglig nedladdning och kopiering ökar drastiskt?

Dessa är bara ett axplock av alla de frågor, både juridiska och praktiska som måste lösas för att kulturarvet ska kunna digitaliseras och göras tillgängligt till den breda allmänheten.

Biblioteken har upplevt en förändring av verksamhet genom digitala böcker där upphovsrättsliga frågor och kostnadsfrågor står i centrum. Här är det avtalsrättsliga och inköpsrättsliga frågor som utgör en utmaning. Även konkurrensfrågor när det gäller talboksöretagens verksamhet är aktuella.

¹⁶ <https://www.digisam.se>

Förändring av verksamheten för ABM

Verksamheterna inom arkiv, bibliotek och museer utvecklas på ett sätt som inte alltid överensstämmer med de juridiska förutsättningarna men genomförs genom politiska uppdrag eller bidragsgivares krav. Utvecklingen har flyttat verksamheterna från kärnverksamheten till helt nya områden.

Arkivutredningen (SOU 2019:58) beskriver två skäl till arkivens förflyttning mot en publiksökande verksamhet. Med digitala arkiv minskar besöken till arkivens läsesalar och arkiven känner ett behov att använda lokalerna till verksamhet som kan locka personer till fysiska besök. Ett antal arkiv arbetar idag med utställningar, stadsvandringar och publika föreläsningar. Därtill har Kultursamverkansmodellen förändrat kraven på arkiven så att krav ställs på volymer av besökare. Arkivutredningen påpekar att finansieringsmodellen för arkivverksamhet har förändrats och att det finns en risk för att enskilda arkiv går förlorade då finansiering inte går att säkerställa. Ett exempel är Stockholms stadsarkiv där en publik verksamhet har utvecklats i samverkan med ett antal konstnärer och forskare¹⁷ och publikantalen fördubblades på några få år. Stockholms stadsarkiv erbjuder både fysiska och digitala föreläsningar och har ett stort program för alla åldrar. En liknande kulturverksamhet utvecklades på Riksarkivet i Östersund i samarbete med Föreningsarkivet i Jämtlands län, Nordiskt Centrum för Kulturarvspedagogik (NCK), Jämtlands lokalhistoriker och släktforskare samt Jämtlands läns forn-skriftsällskap¹⁸. Riksarkivet i Östersund blir genom sin samverkan en plats för lokalbefolkningen och välkomnar både vuxna och barn.

”Under de senaste 5 åren har både offentliga bibliotek har blivit färre och bemanningen minskat, samhällsservice blivit mindre tillgänglig under samma period och verksamheter inom psykiatri och missbruksvård samt ungdomsverksamhet har minskat.”

Under de senaste 5 åren har både offentliga bibliotek har blivit färre och bemanningen minskat¹⁹, samhällsservice blivit mindre tillgänglig under samma period och verksamheter inom psykiatri och missbruksvård samt ungdomsverksamhet har minskat²⁰. Biblioteken har sett en ökning av besökare som har frågor om välfärdens tjänster och frågor kring IT. Besökare är även personer som söker en varm plats alltså hemlösa, missbrukare och personer med psykisk ohälsa.

¹⁷ <https://stadsarkivet.stockholm/>

¹⁸ <https://arkivetiostersund.se/>

¹⁹ Kungliga biblioteket, Bibliotek 2018

²⁰ ”Samhället drar sig tillbaka, en rapport om arbetsmiljön på våra bibliotek”, fackförbundet DIK

Många ungdomar söker sig till biblioteken i brist på annan lämplig plats att gå till och bibliotekspersonalens uppgifter och arbetsmiljö är radikalt förändrad. Det tysta biblioteket där endast den dedikerade studenten eller forskaren satt böjd över sin bok har helt försvunnit och biblioteken är numera en ny samlingsplats i samhället där de flesta andra platser kräver inträde eller att besökaren gör ett köp. Ibland sker förstärkning av biblioteken genom samarbeten med socialtjänsten eller att särskild personal anställs för att hantera de nya frågorna och behoven hos besökarna. Med ökade arbetsuppgifter, en utökad målgrupp, minskat antal anställda per bibliotek och minskat antal bibliotek, påverkas personalen i hög grad av förändringen och DIK har publicerat ett antal rapporter om detta. Följden är en risk för stökig arbetsmiljö för de som arbetar på bibliotek ²¹.

Museernas utveckling av verksamhet tycks vara mindre dramatisk.

Totalförsvaret

Biblioteken menar att de är en del av totalförsvaret. De är en demokratisk, jämställd och naturlig samlingsplats i ett samhälle där de flesta andra samlingsplatser kostar inträde. Under terrorattacken på Drottninggatan då större delen av Stockholms city och lokaltrafiken stängdes ner sökte sig många människor till biblioteken. Sveriges bibliotek har måhända fått överta rollen som tidigare fylldes av kyrkan. Biblioteken har blivit samhällets lägereld och biblioteken känns som en trygg samlingsplats för personer som känner sig rädda. Biblioteken kan vara en viktig resurs i osäkra tider genom deras uppdrag att stärka kunskap, den fria åsiktsbildningen så väl som den demokratiska utvecklingen i samhället. Att biblioteken kan utgöra samhällets stöd i källgranskning och motverka s.k. fake news är än mer viktigt i den moderna tidens krigsföring och här är bibliotekens roll i totalförsvaret viktig.

”Under terrorattacken på Drottninggatan då större delen av Stockholms city och lokaltrafiken stängdes ner sökte sig många människor till biblioteken.”

Vid intervju med stadsarkivarien i Stockholms stad påpekar denne arkivens del av totalförsvaret genom arkivens förmåga att säkerställa rättighetsdokumentation så som avtal, kontrakt, intyg, betyg etc. När samhället slås sönder, genom krig eller annan samhällsomstörtande händelse, så är det avgörande att kunna spåra fastighetsägarbevis för varje fastighet, att kunna få information om människorna som bodde i husen, deras samtid, verksamhet, journaler och betyg. Stadens minne finns bevarat i arkiven.

²¹”Samhället drar sig tillbaka, en rapport om arbetsmiljön på våra bibliotek”, DIK

Resurser

Som tidigare konstaterats har biblioteken utökat sin verksamhet till att omfatta en sorts medborgarkontor och IT-support. Biblioteken har blivit en mycket viktig plats för personer som inte kan eller inte vill använda digitala medier och bland annat har Kungliga biblioteket kartlagt den nya verkligheten på landets bibliotek genom projektet Digitalt Först²². Biblioteken har blivit det varma rummet för den som fryser eller är kissnödig men som inte har pengar eller inte passar in. Arbetsmiljöfrågor som hot och våld är centrala för debatten kring bibliotekens förändrade verksamhet²³. Att hantera det ökade behovet av stöd med digitala frågor kräver en annan kompetens än litteraturkunskap. Bibliotekspersonalen efterfrågar mer resurser och förstärkning av kompetenser för att hantera den stora förändring som verksamheten genomgår och ansvaret för bibliotekens strategiska betydelse den demokratiska utvecklingen i samhället ligger hos huvudmännen. Det är dessa som måste prioritera en förstärkning av bibliotekens förutsättningar att utföra sitt uppdrag.

Museer och arkiv har en förändrad situation med behov av att digitalisera kulturarvet vilket är mycket resurskrävande, här krävs både personaltimmar och kompetens. Juridisk och teknisk kompetens saknas också för detta mycket komplexa område av digitalisering.

Mångfald

Samhället har förändrats mycket sedan 1974 års kulturproposition och befolkningssammansättningen är numera mångkulturell medan personalgrupperna inom arkiv, bibliotek och museer är homogen²⁴. För att säkerställa det demokratiska uppdraget behöver personalen och ledningen reflektera befolkningens mångfald. För att kunna förstå och kommunicera med samtidens samhälle behöver ABM bredda sin rekrytering. En mindre homogen personalgrupp och ledning kan bättre bidra till att reflektera samhället och därmed representera samhället och aktuella frågor bättre. En mindre homogen representation kommer även att underlätta kommunikationen med verksamheternas publik och i breddandet av denna. Besökarnas sociala räckvidd behöver ökas så att de återspeglar samhällets mångfald. Kulturens relevans för sin samtid är central och med en breddad rekrytering kan en sådan utveckling stärkas.

Styrning

Enligt intervjuer som genomförts i samband med arbetet med denna rapport har museernas tidigare inriktning på sakkunskap hos cheferna har bytts mot effektivare administration och en budget i balans. Till detta ändamål har många museer fått prioritera kommersiella uthyrningar.

²² <https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/biblioteksutveckling/nationell-biblioteksstrategi/digitalt-forst.html>

²³ "Vi är bibliotekarier, inte psykologer eller socialarbetare", en rapport om arbetsmiljön på våra bibliotek, DIK

²⁴ "Hur mår museisektorn, en rapport om arbetsmiljön på svenska museer", DIK.

I andra intervjuer lyfter museichefer behovet av att ha incitament från bidragsgivarna för att söka en ökad social räckvidd på sin publik. Museer med en upparbetad publik och en god statistik för besökare behöver ta risken att minska publikantalet för att i stället prioritera nya målgrupper. Om bidragsgivarna hade krav på en bredare social räckvidd i stället för volymer så skulle det underlätta för museernas i utvecklingen av deras publikarbete. Är det verkligen politikens avsikt att museerna ska prioritera ekonomi över publik? Volymer över social räckvidd?

I den nya museilagen har regeln om armlängds avstånd förtydligats och armlängds avstånd ger en frihet till kulturinstitutioner att skapa den kultur som de anser är relevant. Vid intervjuer som gjorts under arbetet med denna rapport har ett flertal röster höjts kring behovet av att politiker ska ange en riktning och en vision. Som nämns ovan, efterfrågas även riktlinjer kring en breddad publik.

Några tankar

Bibliotekslagen ger en mycket stor mängd uppdrag till biblioteken, är det en alltför stor spridning på uppdragen? När verkligheten dessutom kräver ytterligare uppdrag, vem avgränsar bibliotekens verksamhet? Är det verkligen bibliotekens uppgift att vara IT-support och Medborgarkontor? Vad händer med kärnverksamheten när biblioteket fylls med besökare vars IT-ärenden inte kan anstå?

Vad är en Museilag som saknar påföljd och ingen tillsyn finns? Det armlängds avstånd som lagen förtydligar, hur ska det säkerställas om ingen påföljd finns?

Arkivlagen och arkivförordningen saknar beskrivning av det utbildande uppdraget. Vad är ett arkiv utan ett uppdrag att sprida kunskap om sitt/arkiv-material? Varför bevarar vi minnen? Varför är syftet med bevarandet inte ett uppdrag för arkiven?

Bibliotekslagen och arkivens regelverk saknar bestämmelser om bibliotekens och arkivens rätt att själva bestämma över verksamhetens innehåll, så kallad armlängds avstånd. Hur kan armlängds avstånd säkras för bibliotek och arkiv för deras uppdrag med fri åsiktsbildning och demokratisk utveckling?

I ett samhälle med få offentliga rum blir arkiv, bibliotek och museers rum mycket betydelsefulla och trånga. Belastningen på biblioteken är omvittnad och vår analys är att det är för att biblioteken ligger mitt i samhället, närmare skolorna och nära de platser där människor rör sig. Att det helt enkelt är avståndet som avgör. För museerna kan utvecklingen mot värmestuga också bli aktuell och det är egentligen förvånande att det inte redan har skett. Vilken verksamhet vill arkiv, bibliotek och museer vara?

Vad händer med demokratin i ett samhälle där arkiv, bibliotek och museer inte förser oss med verktygen för den fria åsiktsbildningen för de är upptagna med annat? Vilka andra institutioner kan stötta befolkningen med underlag för välinformerade beslut?

Arkiv, bibliotek och museers ställning i kulturen och samhället

Vad gäller de områden som denna rapport riktar in sig på, arkiv, bibliotek och museer, ser situationen ut på ett liknande sätt som för hela kulturområdet. Det finns knappast någon som på allvar ifrågasätter att arkiv, bibliotek och museer ska existera. Däremot ser vi att det finns ideologiska skillnader mellan riksdagspartierna kring motivationen varför de är viktiga kulturverksamheter.

Sverigedemokraterna är tydliga vad de vill använda kulturarvet till. Under rubriken kulturarv kan man läsa *”Det är viktigt att värna och vårda det svenska kulturarvet, både för nationens sammanhållning och för att öka kunskaperna om svensk historia och svensk identitet, både i Sverige och utomlands.”* Det här står i kontrast till Museilagen och dess tydliga intention att museerna ska stå självständiga från politisk styrning. Sannolikt är museilagen bland annat en reaktion på Sverigedemokraternas hållning i kulturarvsfrågan. Det finns nog en rädsla att ett Sverigedemokratiskt intåg på kulturministerposten skulle innebära en politisk styrning av kulturarvsområdet som gagnar ”nationens sammanhållning” och bygger en svensk identitet utifrån ett Sverigedemokratiskt antagande om vad och vem som är svensk.

Att en offentlig finansiering också kommer med förväntningar och politisk styrning är knappast en ny fråga. Som vi tidigare skrivit har det alltid pågått en politisk styrning av kulturen. Och rottrådarna går långt tillbaka i historien.

Anders Frennander skriver i *Arkitekter på avstånd? ”I den historik som skrevs till Dramatens tvåhundraårsjubileum framhålls Gustaf III:s tydliga politiska strävan med sitt engagemang för teatern. Denna skulle bli ett effektivt instrument i att skapa en stark kungamakt ”genom att gestalta en fördjupad känsla för Sveriges anrika förflutna”.*

Det är inte tu tal om att kulturen också i Sverige sedan länge använts som ett politiskt verktyg för makten.

Hela kulturarvsområdet är meningsbärande kring vårt minne och vår förståelse av vår nation. Det har alltid varit en stark motivation för bildandet av våra kulturinstitutioner och deras potentiella politiska betydelse.

Temperaturmätare på kulturens betydelse

En temperaturmätare på kulturens betydelse för samhällets utveckling är alltså en komplicerad historia. Vi har därför valt att titta närmare på två perspektiv som båda är aktuella – hur kulturpolitiken presenteras och hur den prioriteras.

Med ’presenteras’ menar vi hur varje riksdagsparti kommunicerar sin kulturpolitik genom kulturpolitiska program, hemsidor, motioner och i intervjuer och samtal. Med ’prioriteras’ går vi igenom alla

partiers förslag till statsbudget för 2022 och ser närmare på vilka resurser som föreslås och till vart de går.

Innan vi tittar närmare på hur kulturpolitiken presenteras behöver vi hålla i minnet att de senaste åren har varit exceptionella. Pandemin har bland annat inneburit att hela samhället självklart har varit tvunget att prioritera den frågan över allt annat. För kulturområdet har det också inneburit stora problem. Inställda evenemang, förlorade intäkter och skakig ekonomi är bara några saker som många kulturaktörer har upplevt. Ovanpå det har Ryssland invaderat Ukraina under våren 2022. Och i höst är det riksdagsval.

Vi lyfter detta eftersom det i praktiken har inneburit att den ”vanliga” kulturpolitiken har fått stå åt sidan och den mesta kraften har gått till att återstarta hela kulturområdet. Det avspeglar sig också i att inga kulturpolitiska program är skrivna efter 2018. Materialet att utgå från är alltså ofta av äldre slag.

På Svensk Scenkonsts branschdagar i Skellefteå i maj 2022 hölls en utfrågning av de kulturpolitiska talespersonerna. Alla utom Moderaterna deltog. Samtliga ja på frågan om det behövs långsiktighet för scenkonstens finansiering. Åsikterna är nära varandra, debatt inom området uppstår sällan, men det finns trots allt skiljelinjer och ett parti sticker ut.

När vi läser de kulturpolitiska ställningstagandena för respektive parti gör vi analysen att de flesta prioriteringar återfinns bland de kulturpolitiska målen men det går också att läsa ut tre grupperingar som visar på vilka av de kulturpolitiska målen som är centrala.

De tre grupperingarna är:

- Frihet och bildning
- Kultur för alla
- Identitet

Med *Frihet och bildning* menar vi att det som främst lyfts fram är konstens frihet och att det är kulturpolitikens uppgift att ge förutsättningarna för det. Den gruppering som prioriterar detta menar att bildningen är individuell och uppstår bland annat i mötet med konsten. I gruppen som prioriterar frihet och bildning återfinns Liberalerna och Miljöpartiet. I Moderaternas partiprogram 2014 nämns samma prioriteringar. Idag är deras position mer oklar.

Med *Kultur för alla* är det tillgänglighet och delaktighet som betonas. Helt enkelt att alla ska ha möjligheten att uppleva och delta i kulturlivet över hela landet. Den gruppering som prioriterar detta består av Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och Centerpartiet.

Med *Identitet* menar vi att kulturens uppgift är att skapa gemenskap eller ett samlat samhälle. Detta prioriteras av Sverigedemokraterna och Kristdemokraterna. För Sverigedemokraterna handlar identiteten uttalat om det svenska genom till exempel kulturarvet. Kristdemokraterna syftar mer mot gemenskaper (plural) samt att kulturen likt moralen skapar ett gott samhälle.

Nytt på det kulturpolitiska spelrådet är Sverigedemokraternas intåg som kan ha framtida effekter på kulturpolitiken. Under rubriken Prioriteringar går vi närmare in på vilka reformer man föreslår och vart de pekar. Intressant är att Kristdemokraterna i viss mån ekar Sverigedemokraternas förslag om en svensk kulturkanon med det egna förslaget om en klassikerlista. Moderaterna har i nuläget lite uppdaterad kulturpolitik och det är möjligt att även de är på väg åt detta håll. Det allmänpolitiska läget talar för det men det har ännu inte konkretiserats.

Prioriteringarna

Relationen mellan kulturområdets aktörer och dess politiker kokar till slut ner till anslagsfördelning och resurstilldelning. En tanke som återfinns hos John Holden som i essän *Democratic Culture*²⁵ skriver att *"In publicly funded culture, culture is not defined through theory..., nor of heritage... but by practice: what gets funded becomes culture"*. Holden skriver ur en brittisk kontext men kärnan i resonemanget kan tillämpas på den svenska kulturpolitiken. Kulturområdet definieras av vad den offentliga bidragsgivningen går till och därmed blir resursfördelningen ett mått på hur kulturen värderas.

Det innebär i praktiken att anslagsfördelningen av kulturbudgeterna inte bara innebär vilka resurser som en kulturverksamhet har i stöd från offentligheten utan det definierar också det kulturella värdet av verksamheten. En effekt av detta är att ekonomisk utveckling därför också betyder kulturell eller konstnärlig utveckling. Så hur ser det då faktiskt ut i budgetförslagen för 2022?

Först kan vi konstatera att ur ett övergripande perspektiv så föreslog regeringen (Socialdemokraterna och Miljöpartiet) en kulturbudget på 18 454 593 kronor²⁶.

I relation till denna siffra förhåller sig övriga partier så här:

Vänsterpartiet (+642 mkr), Kristdemokraterna (+453 mkr) och Sverigedemokraterna (+248 mkr) föreslår alla en utökad kulturbudget. Centerpartiet (-220 mkr) och Liberalerna (-289 mkr) föreslår en minskning, medan Moderaterna ligger på samma nivå som regeringens förslag.

Det är Inga större skillnader resursmässigt då det handlar om mellan 1–3 procents skillnad mot regeringens förslag. Men vad är det då man vill satsa på? Här lyfter vi några av reformförslagen i syftet att illustrera vart kulturpolitiken kan vara på väg.

I de tre grupperingar som vi tidigare lyft fram ser vi att de fortsätter på den inslagna vägen.

Hos *Kultur för alla*-grupperingen (S, V, C) föreslås flera reformer för att se till att kulturen når ut till alla. Till exempel satsningar på kultursamverkansmodellen, statligt stöd till kulturskolan och förstärkning av Stärkta bibliotek (de båda sistnämnda är kommunala angelägenheter).

²⁵ <https://core.ac.uk/download/pdf/30685956.pdf>

²⁶ <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2021/09/prop.-2021221/>

Frihet och bildning (L, MP, M) är mer lågmälda i sina ambitioner. Delvis för att Miljöpartiet ingår i regeringen och därmed står bakom budgetpropositionen och delvis för att varken Liberalerna eller Moderaterna lyfter något större reformförslag förutom att Moderaterna vill återinför entréavgiften på de statliga museerna vilket är en gammal trätöfråga.

Inom *Identitets*-grupperingen (KD, SD) sker det mer. Kristdemokraterna lyfter framför allt fram behovet av att stärka "det breda civilsamhället" som lidit svårt under pandemin och där man betonar att den kristna etiken är en del av vår värdegrund och bygger vår historiska identitet. Viktiga aktörer inom civilsamhället är hjälporganisationer, kyrkor, idrottsföreningar och sociala företag.

Sverigedemokraterna har en rad reformförslag som i deras egna ord utgår ifrån "*bör... ...kulturpolitikens fokus vara att vårda och värna det svenska kulturarvet, det svenska språket, svenska värderingar och kunskap om Sveriges historia.*"²⁷

Det innebär bland annat förslag som kraftigt ökar stödet till kulturarvet (en ökning med 650 mkr jämfört med regeringens proposition), införandet av kulturlotsar och Sverigecenter, renoveringar av Skansen och ett nytt anslag för estetisk hållbarhet. Vidare föreslås en kraftig minskning av stödet till samtidskonstnärer.

Några ord om det som kan vara nytt för läsaren. Sverigecenter är "*en form av pilotprojekt, är tänkta som en väg till deltagande i svensk kultur och samhällsorientering i landets särskilt utsatta områden.*". När det gäller satsningen på estetisk hållbarhet handlar det om ett stöd riktat till ny- och ombyggnation som enligt Sverigedemokraterna ligger i linje med allmänhetens preferenser. Detta ligger nära tongångarna från Arkitektupproret som verkade för nybyggnation enligt klassisk arkitekturtradition.

Efter riksdagsvalet?

I dagsläget kan man utläsa två huvudsakliga regeringsunderlag efter riksdagsvalet i september. På ena sidan står V, S, MP och C och på den andra L, M, KD och SD. Med reservation för att vi inte är allmänpolitiska experter och att oväntade saker kan hända som till exempel att L och MP ligger under riksdagsspärren i de senaste opinionismätningarna och riskerar att åka ut ur riksdagen så är det här skiljelinjerna dras i svensk politik just nu. Hur den slutliga regeringsbildningen kommer att se ut och vilka partier som ingår i den vill vi inte spekulera i utan ser de båda blocken som en helhet och försöker förstå vilka konsekvenser det kan få för kulturpolitiken.

På vänstersidan (V, S, MP och C) återfinner vi grupperingen *Kultur för alla* och kan räkna med att kulturpolitiken som den sett ut under de senaste åtta åren kommer att se ungefär likadan ut. Satsningar som sannolikt fortsätter är fortsatt fria entréer på statliga museer, stöd till bibliotek och kulturskola och försiktiga uppräknings av kultursamverkansmodellen.

²⁷ Motion till riksdagen 2021/22:3938

För minnesinstitutionerna (arkiv, bibliotek och museer) sker inga stora förändringar och sannolikt betonas demokratiuppdragen ännu tydligare. I praktiken ett upprätthållande av sakernas ordning. Status quo.

På högersidan (L, M, KD och SD) samsas grupperingarna *Frihet och bildning* med *Identitet*. De två kultursynerna står långt ifrån varandra och som läget är idag är det Moderaterna som inte tydligt deklarerat var de står i kulturpolitiken idag och i framtiden. Om vi leker med tanken att Moderaterna rör sig mot Identitetsgrupperingen står Liberalerna ensamma kvar med sin kultursyn. Om den förändringen blir en sanning efter valet kommer det sannolikt innebära att minnesinstitutionerna och hela kulturarvssektorn påverkas. Resurserna kommer att öka och risken för en politisering av uppdragen ökar samtidigt.

Frågan vi ställer oss är om kulturpolitiken på högersidan håller på att helt byta riktning?

Håller debatten på att flytta sig?

Sverigedemokraternas insikt att kulturdebatten ofta kommer före den politiska debatten har ännu inte satt några direkta spår i kulturpolitiken, snarare tvärtom. Det reses hinder genom att återkommande ta upp frågan om armslängds avstånd och inrätta en museilag som syftar till oberoende institutioner, men räcker det som försvar?

Om vi ser på vad som har hänt i flyktingdebatten under de senaste åren så har tonläge och åsikter förflyttats kraftigt. Argument om mänskliga rättigheter och asylrätt har inte samma självklara betydelse längre. Förra året kom högersidan överens om ett gemensamt förslag om migrationspolitiken som bland annat vill skärpa kraven på språk, begränsa anhörighetsinvandringen och försvåra möjligheten att få uppehållstillstånd av humanitära skäl.

Där är vi inte idag inom kulturpolitiken. Det är knappast så att Sverigedemokraterna kommer att få makten att utse nästa generaldirektör på Statens kulturråd under nästa mandatperiod. Men kanske kan det vara så att hela debatten håller på att flytta sig. De förslag inom kulturarvssektorn som Sverigedemokraterna la i sin skuggbudget pekar i riktning mot en stor förflyttning av hur vår historia gestaltas och hur den kan användas för att forma människors åsikter.

Hur Sverigedemokraterna utformar sin kulturpolitik och vad man vill skapa med den är ingen nyhet. Däremot noterar vi att Kristdemokraterna inte är långt borta i retoriken och att Moderaterna har en oklar position. Kanske är en kulturpolitisk överenskommelse på högersidan inte så långt borta som man kan tro vid en första anblick.

Och då räcker det inte att hålla upp samma gröna skyltar i en kulturpolitisk debatt.

Helt avgörande är att frågorna tas på allvar. Betydelsen av arkiv,

bibliotek och museer kan inte överskattas. Vi menar att den komplexa uppbyggnaden av kulturområdet och dess politik skapar dåliga förutsättningar för förändring. Men samtidigt rör det sig ideologiskt på högersidan.

Det är som att den påbörjade förflyttningen av debatten inte bemöts i sak. Allt för många är upptagna av enskilda hjärtefrågor, pandemins effekter på kulturlivet och de stora investeringar som ofrånkomligen står för dörren när det gäller till exempel digitaliseringen.

Konsten och kulturen formar våra samhällen ideologiskt. Det har Sverigedemokraterna förstått. Nu är det dags för de goda krafterna att inse samma sak och börja agera utifrån det.

**”Helt avgörande är att frågorna tas på allvar.
Betydelsen av arkiv, bibliotek och museer
kan inte överskattas.”**

Du som har en akademisk examen och arbetar inom kultur, kommunikation eller kreativ sektor är välkommen som medlem i DIK!
dik.se/bli-medlem

**Facket för kultur,
kommunikation
och kreativ sektor**

DiK